

Eta textu-liburua atera bear bada, ez det uste gauza saila izango litzakenik, gai onetan gabiltzen batzuen artian egitia.

Emendik asi, gero bestiekin aurrera jarraitzeko.

Zer deritxazue?

ANAI BERRIOTXOA, fsc.

Irun'en, 1961-XII-19'n.

Nemesio Etxaniz jauna mintzatzen da eskerrak emanik Euskaltzaindiari berak nai baiño itzal aundiagoa eman diolako bere zorioneko metodoari. Metodo ori dala-ta dio mesede aundia egin diotela Mitxelena ta Lekuona jaunak eta metodoa bukatutakoan berriz egin bear balitz gauza asko aldatu egingo litzuzkeala, daudenak ere. Baiña aitortu bearra dago guk oraindik asko ikasi bearra degula pedagogia karrera izan eztegunok eta orregatik beste batzuek ia egiten duten alegiña poliki poliki. Bitartean eskerrak eman berrean omen gaude danok Valverde jaunari. Berak zirikatu omen du argitaratzaillea eta onek arrisku guztia bere gain artu du, diruarena, zailena dana. Besterik ez (Txaloak).

A. Arrue-k bere itzaldia irakurtzen du.

EUSKAL UMOREAZ

Orain urte batzuek, *Pero Abarka*'ren argitaraldi berriaren itzaurrean esaten genduan:

“Guk eztakigu zergatik, baña... euskaldun geienak unore-dunak izan arren, idazten dutenean unorea alde batera —kolkoan gordeta edo— uzten dute. Batez ere —bertsolariak, jakiña, oarketa ontaz landara gelditzen dira—, itz lauz ari diranean. Mogel etzan orietakoa. Esan genezake ederkaturarik gabe, *Peru Abarka*'ren orrialdetan iraultzen duala euskal-unore me ta berezi egiazkoena.”

Ta geitzen genduan: “Ordudanik euskaldunok, unore-saill ontan, Mogel'en mallako idazle gutxi izan ditugu. Iru edo lau geienez. Domingo Agirre *Garoa*'n, Bustintza, Urruzuno...”

Eztaukagu esan bearrik noski, gaur ere orduan bezalaxe ikusten degula euskal-umore-gai au.

Baña umorea edo *umorea*, Juan Bautista Agirre'k esaten zuan bezala, ta orobat egungo-egunean Ernio-inguruko errietako baserritarrak ere, zer da?

Umorearen, unorearen, humorismoaren definizio asko eman dira. Baña zeatzak eta osoak, gutxi. Bear bada bat ere ez. Beraz, arrazoi du noski Jardiel Poncela'k, humorismoa zer dan esatea, tximirrika bat telegrafo-tantai batez iltzatzea baño zaillagoa dala, idazten duanean.

Dana dala, ona emen definizio batzuek. "Humorismoa, malkoaren arteko irripar bat da" *Gregus*. "Zentzutasun zorrotz-zailu bat da humorismoa" *Tristan Bernard*. Azkenik, beste erdal-idazle batek dio: "El humorismo, en última síntesis, es el eco, un poco burlesco, de la realidad viva y al detalle."

Umore-mota asko dira. Gallenenak noski auetzek: umore alaia, umore illuna, au da, tristea, ta, azkenik, umore beltza. Azkeneko au, umore beltza, gaur dan egunean txit modan dago, batez ere atzerri batzuetan.

Ta, ze motatakoa ote da euskaldunen umorea? Lenengo motakoa iñolaz ere: umore alaia. Baña euskaldunon umoreak badu gañera noski bere nortasuna, bere jatortasuna. Dudarik gabe, gure umorea, umore bezeria da.

Orain illabete batzuek, auzi bat zala merio, egun batean Gipuzkoa'ko erri txiki batera jo genduan, ta an bildu giñan, bide-ertz batean, Jueza, Juzkaduko Sekretarioa, bi Lege-gizon, bi Prokuradore ta auzilariak, biak baserritarrak.

Ari giñan bidea ekusten ta aztertzen, ta ontan inguratu zitzaigun, bere bei-gurdiarekin, irugarren baserritar bat, eta beiak geldituerazirik, esan zien serio-serio auzilariet: "Kaixo! Gaur laguntzalle asko..."

Au da gure umorea.

Bein batez nere errian mixioak ziran. Bi praille prantziskotarrak ematen zituzten. Ta bat, arratsalde bateko sermoian inpernu-gaiak mintzatu zan. Bota zituan ikaragarriak!... Berak esan zuanez, jenderik geienak inpernu-zulora joaten dira noski, ta oso gutxi, bakar batzuek besterik ez, zerura.

Eleizkizuna bukatu zanean abiatu giñan kanpora, ta atean, ur be-deinkatua eskañiaz, esan nion baserritar bati:

—Kontuz ibilli gindezke, Joxe. Bestela badakizu: surtara.

Ta Joxe'k erantzun zidan:

—Neri ez dit beldur aundirik praille orrek sartu. Orrek esan duan jende guzia suleizera joaten bada, gu iltzerako, aundia izan arren, beteko da inpernua, ta ez da an guretzat tokirik geldituko.

Au da eukaldunon umorea.

Beste bein, Pio Baroja, Vera'ko mendietan egurasten zebillela, atxurrean ari zan baserritar batekin egokitu zan. Ta Baroja'k esan zion:

—Arratsalde on. Lanean?

Ta besteak erantzun:

—Bai, gu beti lanean. Bearko gañera, beste batzuek lanik egin gabe biziko badira.

—Zer uste dezu —esan zion berriz Baroja'k—, guk eztegula lanik egiten ala? Bart arratsean ere ordubata jota oeratu nintzan.

Ta baserritarrak erantzun zuan:

—Zuen lan ori ez da lana.

Ta atxurrari eragiñaz, geitu:

—Lana, au da au. *Esto es trabajar, Don Pío.*

Andik egun batzuetara baserritarra Baroja'ren etxe ingurutik errira zijoan, ta ikusirik Don Pío baratzean atxurrean ari zala, esan zion:

—*Pasando el rato*, eh?

Au da Euskalerrri'ko umorea.

Gaurko eguneko euskal-literaturan umore onen kutsurik, itzalik eta oiarzunik ez da ia arkitzen. Ta au, gure uste apalez, akats mandoa da. Onela jarraitzen badegu "intelektualak" ez noski bear bada, baña erri xeak sorbalda erakutsiko digu euskal-idazleoi.

Bertsolariak aspalditik gure erriaren artean arkitzen duten giroak. iñolaz ere zer ikusi aundia du umorearekin.

Are geiago: gure teatro zarrak, Soroa'ren ta bere ondorengoen teatroak, bere iraupena umoreari zor dio zalantzarik gabe.

Baliteke norbaitek bertsolarien ta aitatutako teatroaren umorean utsak eta ajeak topatzea: alegia, umore ori zakar-lodia dala ta abar. Baña, alaz guziaz ere, ezin uka beñepein, erri xeak bertsolarietako ta teatro orreri dien zaletasunaren ta grñiaren oñarria ta giltza ortan daudela: umorean.

Ez degu esan nai onekin guk umore zakar-lodia oso gogoko degunik. Ez. Egia esan, guk ere naiago degu alako umore arin-me-arraia. Gañera, umore ariña egokiago datorkio iñolaz ere egiazko literatura jasoari.

Gauza jakiña da idazle umoredunak bi motetakoak dirala: umoredun utsak —gure egunetako Chesterton, Tristan Bernard ta Julio Camba, esate baterako— ta bestelakoak, beren lan-egifietan umorea bigarren mallan,

erderaz esaten danez, *musika de fondo* bezala, erabiltzen dutenak. Adibidez, Cervantes eta Dickens.

Gaifontzean, gizon ikasi batzuek uste dute, umoreak baduala alako artu-eman bat zivilizazioarekin. Onela, Eça de Queiroz'ek dio, zivilizazioak gizartea illundu, tristetu egin duala, ta zenbat eta zivilizatuagoa izan, ainbat tristeagoa azaltzen dala.

Beraz, baliteke, baldin Euskalerrria umorea galtzen badijoa, errua zivilizazioarena izatea.

Baña, egia al-da, bai euskaldunok eta bai, erabat esateko, gaurko munduko bizilariok, geroago ta zivilizatuagoak gerala? Ez da itxura aundirik... Dana dala, or dago kakoa, or dago untzea.

Baña, txantxak alde batera utzirik, goazen arira.

Txit egoki izango litzakeala derizkiogu, euskal-literaturako umorezko zati nagusiekin bildumatxo batzuek lenbailen antolatzea ta argitaratzea. Batean joan litezke itz-lauz tajututako lanak, bestean olerkiak eta beste batean berriz bertso-berri autuak.

Dana dala, gai ontan, umore-gai ontan, euskaltzale batzuek zerbait lanean asiak ditugu.

Jakingo dezute noski, batzuek beñepein, Paris'en laister aterako dala, Mirande'k eta Peillen'ek sortuta, umoredun aldizkari berri bat. Izenburua *Igela* izango du, ta berari buruz, orain illabete pare bat, Peillen'ek idazten zigun: "Badakizu Mirande'rekin parre-errebista bat atera gura dugula, euskaldunen astakeri arroaz par egiteko. Oitura zaar eta tradizione berrien bizkar irri egin nai dugu, baña Zubero'ko Iñautiri modan, tipo eta biltzarre guziak parregai erabilliaz."

Oraindik orain, zeatzago esateko lengo astean, emen izan genduan Mirande, ta erakutsi zizkigun lenengo zenbakiaren probak.

Igela'ren umorea batzuen batzuei apika portitz-samarra irudiko zaie. Orobat, baliteke beraren kolorea —gauza jakiña da, igel geientsuenak berde samarrak izaten dirala—, baliteke beraren kolorea. diogu, beste batzuek berriz ez oso gogoko izatea. Baña ez aztu gizon egindakoenzat, gizon eldutakoentzat sortutako aldizkaria dala.

Beraz, ar bitzate biak, Mirande ta Peillen jaunak, gure zorion biotzkoiak.

Ta bukatzera goaz. Beste batean mintzatuko gera euskal-umore onez sakonago ta zeatzago. Gaiak merezi du-ta. Vilintx eta Pepe Artola'ren errian, *Umore-Ona* izeneko elkarte bat sortu ta oraindik ere bizi dan errian, erabiltzeko bereziki.

Jean Cocteau'k esan du: Aitortzen det poesia bearrezkoa dala, baña ez dakit zertarako.

Guk ere orrelatsu esango degu: Ezin uka umorea bearrezkoa dala, naiz eta ez jakin ziur, zer eta zertarako ote dan.

ANTONIO ARRUE.

Orain San Martin-ek itz egingo du.

UMOREA EUSKAL LITERATURAN

Adiskideok:

Gertatu dedan solasaldi au ezta gauza aundia. Alegindu ere ez naiz egin, umorezko gauzak serio artzerik ez baitu merezi.

Gure literaturari begiratu bat ematen badiogu, laster konturatuko gera oso pobre gaudela umorezko gauzetan —egia esan, gañerakoan ere ez gabiltza aberats—. Badirudi nunbait, gure idazleak, literaturan orren billutsik ikusirik, parregarri azaltzen geralako edo, parregarri premiñarik ez ikustea.

Gure teatro txikiak, baña ez ain onak, ongi eraman izan du umore kutsua; bertsolarieri iñoiz etzaie paltatu; ipuinlariak tarteka marteka bete dute utsune ori. Baña gañerakoan ezta arkitzen. Nobeletan ezta arkitzen pertsonaje arlote edo zelebrenrik, nobela batzuen egillea bera izan ezik. Ta ez gure errietan palta ez diralako eredugarritzko kristau zelebrenrik; orixe bai ez. Ta, idazleak erriagan billatu bear ditu bere gaiak.

Ikusi gure bertsolariak, asi Xenpelar-engandik eta onuntz, Txirrita txapeldun dalarik, gaurko Uztapide, Mattin eta Xalbador-era arte. Oiek jakin dute iturri zaarretik, eten gabe, edaten. Iturri zaarretik eta iñoiz Erriojakotik.

Gaurko teatroak ere, bere arto usai ta guzti, begiratzen dio lenari. Gauza askotan lartxo ere bai.

Martzelino Soroa ederki asi zan teatro sallean, bere ingurukoak ere zaletu zituan era berdintsur, ta gaur arte jarraitu du tankera orrek. Baña, teatro gauzak aztertzea beste batzuen lana izan da gaur emen eta nijoan, zuen baimenez, nere bidera. Bakar-bakarrik, teatrogilleeri gogoratu nai dict, bada ezpada, Barrutia-rena izan zala euskeraz lelengo teatroa,